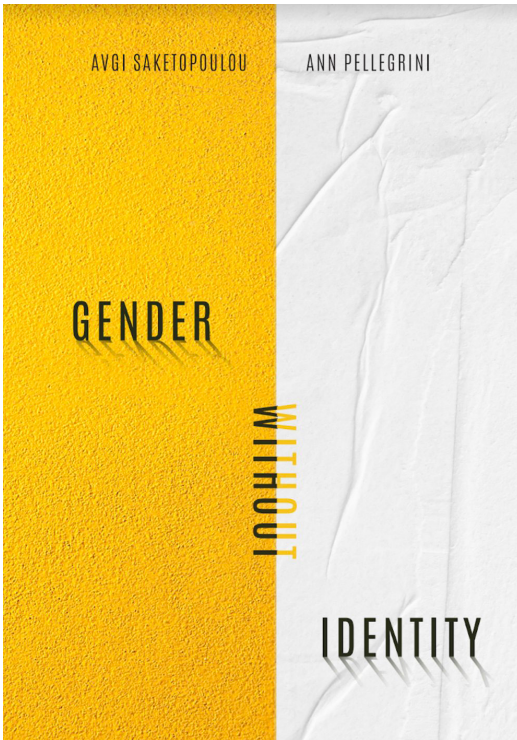

Queeria psykoanalyysiä

Niia Virtanen

Avgi Saketopoulou & Ann Pellegrini
(2023) *Gender without Identity*. New York:
The Unconscious in Translation. 180 s

Avgi Saketopouloun ja Ann Pellegrinin teos on kaivattu ja raikas ääni keskusteluun psykoanalyysin ja -terapian suhteesta sukupuoliin ja seksuaalisuuksiin. Saketopoulou ja Pellegrini painottavat, että radikaali muutos psykoanalyysin teorioissa on ainoa hyväksyttävä tapa löytää toimivia tapoja työskennellä queer- ja transelämien parissa. Ei riitä, että psykoanalyysi ottaa vaikutteita feministisistä näkökulmista tai soveltaa niitä muuttamatta cisheteronormatiivisia perusoletuksiaan. Sen sijaan nämä perusoletukset tulisi räjäyttää ja muotoilla uudelleen. Teos tarjoaakin uusia tapoja teoretisoida sukupuoli psykoanalyttisesti. Saketopouloun ja Pellegrinin teoria käsittelee tapoja, joilla kaikki sukupuolet – mukaan lukien cissukupuolisuus – rakentuvat, eikä

pidä mitään sukupuolta tai sen kehityskulkua normaalina tai ensisijaisena.

Teoksen kirjoittajat ovat New Yorkissa toimivia psykoanalytikoita. Lisäksi Pellegrini työskentelee New Yorkin yliopistossa esitystaiteen ja sosiaali- ja kulttuurianalyysin professorina ja Saketopoulou opettaa samaisessa yliopistossa psykoanalyysiä ja psykoterapiaa. Olen käsitellyt kirjan antia psykologisen klinisen käytännön näkökulmasta aiemmin suppeammin *Psykologi*-lehdessä (”Palkittua teoreetisointia sukupuolesta”, 26.3.2024).

Teoksen suhde psykoanalyttisiin instituutioihin

Teos on konkreettinen osoitus siitä, miten paljon osa psykoanalyttisista instituutioista vähintäänkin varoo cisheteronormatiivisuuden kyseenalaistamista. Kirjan julkaisu järjestyy tapahtumaketjun ympärille, jossa sen avainartikkelin ”A Feminine Boy: Trauma as a Source of Self-Theorizing” julkaisu kiellettiin alan vanhimmassa psykoanalyttisessä lehdessä. Artikkelissa teoretisoidaan sukupuoleltaan epätyypillisen (sic) lapsen, Oryn, sukupuolta ja sen rakentumista psykoanalyttisesti. Oryn vanhemmat toivat hänet Saketopouloun vastaanotolle, koska kokivat Oryn olevan liian feminiininen. Vanhemmat toivoivat, että terapia tekisi heidän lapsestaan maskuliinisemman ja siten perheen uskonnolliseen yhteisöön paremmin sopivan.

Saketopoulou ja Pellegrini voittivat artikkelilla Kansainvälisen Psykoanalyttisen yhdistyksen (IPA, International Psychoanalytical Association) sateenkaarikomitean kirjoituskilpailun. Artikkelin julkaisu oli ilmoitettu osaksi palkintoa. Lehden toimitus kuitenkin kyseenalaisti julkaisun, kun kirjoittajat lisäsivät sen tunnustukset-osioon maininnan, jossa he toivottivat psykoanalyysiin tervetulleiksi queerit asiakkaat ja klinikot. Artikkelin julkaisemisen ehdoksi esitettiin, että liian ”poliittisena” pidetty maininta tulisi poistaa tekstistä, mistä kirjoittajat kieltäytyivät ja tarjosivat artikkelia julkaistavaksi The Unconscious in Translation -kustantamolle. Lopputuloksena on käsillä oleva teos, joka sisältää kyseisen avainartikkelin lisäksi toisen Saketopouloun ja Pellegrinin teoreettisen tekstin ei-binäärisistä sukupuolista.

Kirja alkaa kirjoittajien esipuheella, joka paikkaa teosta ajankohtaiseen akateemiseen ja poliitti-

seen keskusteluun, ja jatkuu IPA:n sateenkaarikomitean puheenjohtajan esipuheella, joka johdattaa teoksen avainartikkeliin. Kirja sisältää myös Saketopouloun ja Pellegrinin työn kannalta keskeisen ranskalaisen psykoanalyytikon Jean Laplanchen alkuperäistekstin. Kirjoittajat nojaavat teoretisoinnissaan Laplanchen ajatteluun ja työstävät sitä muun muassa mustan feminismiin, transtutkimuksen ja queer-teorian avulla. Saketopoulou ja Pellegrini tuovat esiin, että sukupuoli ja seksuaalisuus ovat väistämättä rodullistettuja. Teoksessa kirjoittajat katsovat sukupuolta intersektionaalisesti ja pyrkivät ymmärtämään sen funktiota suhteessa esimerkiksi uskontoon ja yhteisöön.

Teos päättyy klinikoille osoitettuihin jälkisanoihin, joissa kirjoittajat kannustavat tarkastelemaan psykoanalyysia sen ansaitsemalla kriittisyydellä ja tunnustamaan alan oman vastuun sen huonon maineen puhdistamisessa. Saketopoulou ja Pellegrini huomauttavat, että antifeministiset tendenssit psykoanalyysissä eivät esiinny ainoastaan rivien välissä. Sen lisäksi, että suuri osa psykoanalyttisista teorioista on cisnormatiivisia, pitävät monet psykoanalyttikot julkisissa puheenvuoroissaan queeriä sukupuolta lähtökohtaisesti poikkeavana tai patologisena.

Sukupuolen ja trauman yhteyksistä

Teoksen nimi viittaa 1900-luvun puolivälissä vaikuttaneen yhdysvaltalaispsykologi Robert Stollerin käsitteeseen *core gender identity*. Kirjoittajat kritisoivat käsitteeseen sisäänrakennettua ajatusta ydinsukupuolesta, johon nähden muut sukupuolen merkitykset ja kokemukset määrittäisivät. Saketopouloun ja Pellegrinin mukaan itsen teoretisointi ei saa alkuaan tällaisesta sukupuolen sisäisestä totuudesta, vaan tapahtuu suhteessa toisiin ja heidän epämiellyttäviinkin vaikutuksiinsa. Psykoanalyysissa on tarpeetonta etsiä vastausta kysymykseen potilaan ”oikeasta” sukupuolesta. Sen sijaan psykoanalyysi tarjoaa mahdollisuuden tutkia tapoja, joilla potilas on rakentanut sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan suhteessa niihin vaikutuksiin, joita toisilla häneen on ollut. Erotuksena makroteorioihin sukupuolesta tai seksuaalisuudesta Saketopoulou ja Pellegrini katsovat, että psykoanalyysi pystyy vastaamaan yksilötasolla siihen, miten yksilön sukupuoli tai seksuaalisuus punoutuu näistä vaikutuksista.

Psykologian ja psykiatrian piirissä laajemminkin kyseenalaistetaan sukupuolen totuudellisuutta, jos siihen on ollut myötävaikuttamassa trauma. Kirjoittajat toteavat, että tämä perustuu virheelliseen käsitykseen traumasta ja että ajatusta on sovellettu vain sukupuoliin, jotka eivät ole normatiivisia. Saketopoulou ja Pellegrini tekevät selkeää eroa eksploratorisiin terapioihin eli lähestymistapoihin, joissa tavoitteena on selvittää, onko asiakas ”oikeasti” trans vai selittyvätkö hänen kokemuksensa jollain toisella tekijällä. Heidän mukaansa trauma ei aiheuta pelkkää traumasta riippuvaista reaktiota, kärsimystä, eikä palaudu tähän kärsimykseen. Sen sijaan trauma saa meissä liikkeelle asioita, joista voimme itselähtöisesti luoda jotain uutta.

Kirjoittajat tunnustavat, että selitysmallit, joissa sukupuolta ja seksuaalisuutta teoretisoidaan pysyvänä, syntymässä saatuna ominaisuutena, ovat olleet historiallisesti ja ovat edelleen hyödyllisiä queer- ja transoikeuksien edistämisessä. Kirjoittajat toteavat myös, että jokaisella on oikeus määritellä sukupuolensa tällaisten selitysmallien avulla, vaikka he itse ymmärtävätkin sukupuolen rakentumisen relationaaliseksi prosessiksi. Samoin he tunnustavat, että näkemys sukupuolesta relationaalisesti, myös traumaista rakentuvana, on ajankohtaisessa keskustelussa riskialtis. Saketopoulou ja Pellegrini painottavat, että traumat voivat vaikuttaa sukupuoleen ja että tämä vaikutus ei vähennä sukupuolen aitoutta tai tee siitä vääristynyttä. He korostavat myös, että terapeutilla ei ikinä ole etuoikeutettua tietoa asiakkaan sukupuolesta tai seksuaalisuudesta. Heidän mukaansa täysi itsemäärittelyn kunnioittaminen on edellytys sille, että asiakkaiden sukupuolen ja seksuaalisuuden yksilöllisiä merkityksiä ja toimintaa voidaan ylipäättään tarkastella.

Relationaalisia näkökulmia sukupuolen rakentumiseen

Saketopoulou ja Pellegrini avaavat laplanchelaisittain sukupuolen rakentumista elämän ensimmäisinä vuosina hoivaajan ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Kirjoittajien mukaan seksuaalisuudella on merkittävä rooli sukupuolen rakentumisessa, eikä sukupuolta ja seksuaalisuutta voida käsitellä erillään toisistaan. Saketopoulou ja Pellegrini tulkitsevat Laplanchen teoriaa niin, että lapsen saama hoiva

on aina hoivaajan oman seksuaalisen tiedostamattoman värittämää. Tämä aikuisen halun sävyttämä vuorovaikutus tuottaa lapsessa selittämätöntä ärsytystä, jota Laplanche nimittää *enigmaattiseksi* ylijäämäksi. Lapsi pyrkii tulemaan toimeen ärsytyksen kanssa tekemällä siitä itselähtöisen teoretisoinnin sukupuolestaan. Teoretisoinnin materiaalina lapsi käyttää saatavilla olevaa *mytosymbolista* aineistoa. Mytosymbolisella Laplanche viittaa lapselle välitettyihin kulttuurisiin malleihin, joista tämä rakentaa kokemusta itsestään ja sukupuolestaan. Nämä mallit muodostavat eräänlaisia suppiloita, joiden läpi lapsi kanavoi enigmaattista ylijäämää.

Kyseessä ei ole kuitenkaan sukupuolen toistaminen tai matkiminen olemassa olevien mallien mukaisesti, vaan tiedostamaton, itselähtöinen ja luova prosessi. Sukupuoli rakentuu siis Saketopouloun ja Pellegrinin mukaan läpi elämän toisten meihin kohdistamista vaikutuksista ja siitä, millä tavalla näitä vaikutuksia itseemme kiedomme; pyrkimyksistä tulla toimeen toisen tungettelevankin vierauden kanssa tavalla, joka tuntuu meistä riittävän sopivalta tai ymmärrettävältä.

Sekä Laplanchen alkuperäisteksti että Saketopouloun ja Pellegrinin tulkinta siitä ovat epäselviä sen suhteen, ovatko nämä vaikutukset kietoutuneet seksuaalisuuteen vain hoivaajan ja lapsen välisessä suhteessa vai luonnehtiiko tämä kaikkea vuorovaikutusta. Lisäksi teos jättää auki kysymyksen siitä, onko hoivaajan ja lapsen vuorovaikutus sukupuolen rakentumisen kannalta erityistä vaiko vain yksi sukupuolen relationaalisen rakentumisen useita

konteksteista. Ylipäänsä tiivis teos tarjoaa vähän tilaa avata spesifien ja monimutkaisten psykoanalyttisten käsitteiden ja teorioiden merkityksiä, mikä ei onneksi estä tavoittamasta kirjoittajien ajattelua käyttökelpoisella tavalla.

Entä miten Oryn tapauksessa kävikään? Teksti käsittelee tilanteen mahdollisuutta, sillä Saketopoulou ei tietenkään voi allekirjoittaa saati toteuttaa vanhempien toivomaa tavoitetta lapsensa feminiinisuuden vähentämisestä. Samalla Ory on riippuvainen vanhemmistaan ja lojaali heille, mikä edellyttää terapiatyöskentelyltä erityistä herkkyyttä. Artikkelissa Saketopoulou ja Pellegrini tarkastelevat sitä, millainen funktio Oryn sukupuolella on hänen omassa elämässään, ylisukupolvisesti hänen vanhemmilleen sekä laajemmin lapsen ja tämän perheen uskonnollisessa ja kulttuurisessa kontekstissa. Tapauskertomus päättyy siihen, että Saketopoulou toteaa epäsuorasti Orylle, että hänestä yritetään korjata jotain, mikä ei ole rikki. Käynti jää heidän viimeiseksi, sillä Ory ei sen jälkeen enää palaa Saketopouloun vastaanotolle.

Niia Virtanen on sukupuolentutkimuksen väitöskirjatutkija Tampereen yliopiston Yhteiskuntatieteellisessä tiedekunnassa, psykologi ja integratiivinen psykoterapeutti. Väitöskirjassaan hän tutkii evoluutioselitysmallien käyttöä tunteiden teoretisoinnissa psykologiassa.